

ОРЕСТ ДЗЮБАН

ПРЕСА СТАНІСЛАВІВЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1941 РОКУ

У “Пропагандивних вказівках” на випадок війни, розроблених Проводом ОУН у травні 1941 р. після II Великого збору ОУН, говорилося про першочергові вимушені заходи: “[...]12. Першого дня захопити друкарні та цинкографічні заклади та заставити чужих фахівців до праці під терором, арештувати в друкарні і в цинкографічних закладах і не випускати з праці додому, доки відносини не будуть вповні упорядковані. Те саме робити з радіостанціями й з чужонаціональною технічно-фаховою прислугою. Згори заповісти, що за найменший саботаж – смерть. Слова додержувати. Кари для постраху виконувати прилюдно. Подбати про військову охорону друкарень і радіостанцій”¹. Далі у “Вказівках” зазначалося: “Де тільки можливо – негайно видавати націоналістичну газету, бодай до часу, доки пошта не буде налагоджена, щоб доставляти центральну пресу. До редакційної праці взяти всіх чесних українців. Зміст контролювати. В початках, перед установленням уряду цензури, не допустити до видавання ніякої іншої преси, щоб оминати диверсії”².

4 липня 1941 р. союзники німецької армії угорські війська, перейшовши Карпати, зайняли Коломию і Станіславів³. Уряд Угорщини вимагав від Берліна поділити Галичину на дві частини. Північну територію він хотів віддати німцям, а південну – залишити за собою, сподіваючись таким чином зменшити вплив Галичини на Закарпатську Україну⁴. Спочатку угорське військо визнавало українську владу, створену після відновлення Української держави 30 червня 1941 р. у Львові. Згодом угорсько-українські стосунки ускладнились. “Не можна було довідатися, – згадував пізніше учасник цих подій В. Яшан, – чи мадяри мали в тому напрямі які інструкції, але виглядало, що поважно числяться з фактом, що на тих теренах буде Україна. Тому вони так спішно забирали все, що могли підтягнути під поняття воєнної добоичі”⁵. У своєму повідомленні зі Львова Міністерству закордонних справ у Берліні капітан Ганс Кох, уповноважений райхміністра на окупованих східних те-

риторіях, писав: “[...] IV. Із тих територій, які зайняті угорцями, постійно надходять нові скарги від тамтешнього українського населення (які можна підтвердити детальніше) на насильницькі реквізиції, конфіскацію запасів, навіть про демонтування фабрик, лісових залізниць і лісопилень з метою відтранспортування до Угорщини”⁶.

7 липня у Станіславіві вийшло перше число газети “Самостійна Україна” (головний редактор Дмитро Гроголинський, відповідальний редактор Іван Чепіга). “Починаємо видавати нашу газету, – говорилося у редакційному зверненні, – в дуже тяжких умовах. Друкарню останні її “господарі” лишили в такому стані, що нормальна праця може початися тільки після приведення її до ладу, на що треба відповідного часу. Хочемо її видавати щоденно, бо ж треба в ній обговорювати справи такого великого діла, як будова Української Держави. Ми хочемо охопити перш за все цілу Станіславівську область і, коли тільки налагодиться поштовий зв’язок з усіма районними центрами, шукатимемо зв’язку з цілим краєм. Редакція запрошує всіх читачів стати активними співробітниками нашої газети. Ми впевнені, що спільними зусиллями ми створимо часопис, що буде відповідати потребам нашого нового молодого життя”⁷. Контрольована бандерівською ОУН, газета, по суті, була її органом. У першому і другому числах газети під її логотипом набрано великим кеглем гасло: “На визволених українських землях Організація Українських Націоналістів (О.У.Н.) будує Українську Державу під проводом Ст. БАНДЕРИ. Слава Україні! – Провідникові слава!”⁸. Газета прагнула інформувати читачів про різні сторони суспільно-політичного, господарського і культурного життя, порушуючи передусім такі теми, як людиноненавистницька антиукраїнська політика російсько-більшовицької окупаційної системи, звільнення з неволі й побудова нової Української держави.

На шпальтах першого числа вміщено “Маніфест” Проводу ОУН, де, зокрема, наголошувалося: “І тільки через повний розвал московської імперії і шляхом Української Національної Революції та збройних повстань усіх поневолених народів здобудемо Українську Державу та визволимо поневолені Москвою народи”⁹. А в редакційній статті у тому ж числі газети відзначалося: “Наше osvobodження прийшло нагло, як вибух, як зрив... Ми osvobodжені, як у сні, як у казці... Тільки один момент з історії України можна б порівняти з подіями, які переживає нинішнє покоління. Це рік 1648, коли Великий Гетьман розбив в пух гно-

¹ Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. Збірник документів і матеріалів / Упор. О. Дзюбан. – Львів–Київ: Літературна агенція “Піраміда”, 2001. – С. 47.

² Там само. – С. 49.

³ Радіовісті з останньої хвилини // Самостійна Україна. – Станіславів, 1941. – 7 лип. – Ч. 1.

⁴ Держалоук М., Віднянський С., Коваль В., Сергійчук В., Мартинов А. Україна у зарубіжних доктринах та стратегіях ХХ ст. // Політична думка. – 1996. – № 1. – С. 68.

⁵ Яшан В. Під брунатним чоботом. Німецька окупація Станіславівщини в Другій світовій війні, 1941 – 1944. – Торонто, 1989. – С. 19.

⁶ Яшан В. Під брунатним чоботом... – С. 374.

⁷ Від видавництва // Самостійна Україна. – Ч. 1.

⁸ Самостійна Україна. – Ч. 1, 2.

⁹ Маніфест // Там само. – Ч. 1.

бителів України і освободив українські землі від ляхської неволі”¹⁰. Цікаву думку про роль релігії і церкви у розбудові України висловлено у статті (очевидно, теж редакційній) “В неволі... і по неволі...”: “Тому і на волі пам’ятаймо при будові держави, що не було і немає народу, керованого тільки урядом і його законами; нація потребує необхідно крім уряду ще й релігійного авторитету, інакше остається йому тільки одне: неволя, рабство. Церква найкраще виховує народ до самостійного державного життя”¹¹.

Про події у Львові, не висвітлені у “Львівських щоденних вістях”, йдеться у повідомленні “Вісті зі Львова”: “Др. Ю. Полянський, голова Управи м. Львова проголосив через радіо відозву, в якій закликав всіх Українців вернути до своїх варстатів праці, щоб не повторився 1-ший листопад 1918 р., коли ми не зуміли оборонити своєї державності... Поруч з Німецькою Армією вступила у м. Львів також частина Української Армії. Населення вітає з одушевленням своїх сизих орлів, що пішли в лютий бій з кривавим ворогом України. Батьки пізнавали в лавах Укр. Армії своїх синів, жінки своїх мужів, і радості їх не було меж... На ратуші м. Львова повівають український і німецький прапори”¹². Повідомлення Станіславівської обласної військової команди про реєстрацію військових опубліковано там же: “На підставі наказу Начального Вожда Української Національної Армії заряджується реєстрація старшин і підстаршин українців всіх армій в м. Станиславові та містах і селах Станіславівської Обл., звільнених від ворога, старшин до 60 року життя, підстаршин до 50 року життя”¹³.

“Самостійна Україна” привертала увагу читачів до проблем формування державницького, правового мислення, закликала дотримуватися громадського порядку і дисципліни. Наприклад, у кореспонденції “Державний розсудок” йшлося про акти самосуду над головами і членами сільрад. “Ми знаємо, що голови й члени сільрад, – писала газета, – у переважній більшості найпоганіший сільський елемент, який збиткувався над селом. Але, не зважаючи на це, карати їх має право тільки державний суд. Хто інакше робить, то він не є державником, бо підкопує повагу держави”¹⁴. У статті з тривогою відзначалося, що в селах, де були колгоспи, “настало тепер правдиве пекло”. Коли більшовики повтікали, колгоспи розвалилися. Селяни позабирали свою худобу і не хотіли виходити на роботу. “Так розумні люди, – наголошував автор замітки, – не повинні робити. Треба довести до збору врожаю, а щойно по жнивах

¹⁰ Як у сні! Як у казці! // Самостійна Україна. – Ч. 1.

¹¹ В неволі... і по неволі... // Там само. – Ч. 1.

¹² Вісті зі Львова // Там само.

¹³ Реєстрація військових // Там само.

¹⁴ Державний розсудок // Там само.

і по осінньому зборі можна колгосп розв'язати..."¹⁵. Як повідомляла газета, більшовики, залишаючи Станіславів, заохочували людей до розбою. Грабували навіть функціонери установ. "Наша влада має в руках матеріали в цій справі. Чужий елемент, що був зайнятий у державних установах за большевицької влади, в більшості діяв на шкоду української державності, затираючи за собою сліди злочинств і інших зловживань"¹⁶. "Ба, є навіть такі селяни, – йшлося у редакційному зверненні "До свідомого селянства", – що шкодять будівництву Української Держави. До тих поганих шкідників належать ті, що через три дні приходили з мішками, а навіть возами приїздили на рабунок українських установ в Станіславові... Треба допомогти провчити тих негодяїв так, щоб їм раз назавжди відхотілось рабувати державне майно. ... українська влада візвала до 9-го липня звернути зрабоване майно... Особливо в грабунках відзначилось село Опришківці, Крехівці і взагалі дооколичні села..."¹⁷. Очевидно, звернення мало певний резонанс, бо вже у четвертому числі газети з'явилося спростування від мешканців села Крехівці: "Правдою є, що через наше село переїздили грабіжники з дальших сіл, але наше село не брало ніякої участі в цьому ганебному ділі і брідиться ним"¹⁸. Аж до остаточного вирішення проблем села мала діяти тимчасова постанова Тимчасової повітової управи від 4 липня 1941 р., у якій були такі положення: "1. Законною формою землеволодіння є приватна селянська власність. 2. Інвентар колгоспів, що походить з усупільнення, переходить до попередніх своїх власників... 4. Колгоспні поля, обсіяні вже колгоспом, покищо не розподіляються, а зберігаються під доглядом Місцевої Сільської Влади, аж до дальших заряджень"¹⁹.

У третьому числі газети за 10 липня 1941 р. було опубліковано Акт проголошення Української держави. На першій сторінці було поміщено портрет голови Державного правління Я. Стецька. У тому ж числі газети повідомлялося про замах на нього у Львові 8 липня 1941 р.²⁰ Газета опублікувала "Пастирські листи Князів Церкви у велику хвилину" Андрея Шептицького та Григорія Хомишина²¹. Під заголовком "Всі творчі сили українського народу об'єднуються в одному спільному фронті будови власного державного життя" подавалась інформація про

те, що 6 липня 1941 р. у Львові відбулася нарада чільних представників українського громадянства, присвячена проблемі консолідації національних сил навколо ідеї відбудови Української держави. Газета друкувала також резолюції наради²². Зокрема у "Деклярації Управління Української Держави", опублікованій на другій сторінці, говорилося: "Волею українського народу відновлено й проголошено Українську Незалежну Державу у звільненому, наслідком перемоги німецької збройної сили, місті Львові"²³.

У статті "Будуємо державу" було висвітлено історичний аспект української державності, проаналізовано помилки державотворчого процесу за часів Б. Хмельницького і в 1917-1921 рр. Розглядаючи сучасну ситуацію, автор статті наголошував: "Степан Бандера є тепер вождом українського народу так, як Богдан Хмельницький був вождом українського народу в XVII ст."²⁴, як Адольф Гітлер є вождом німецького народу, як Ата-Тірк був вождом турецького народу і т. д."²⁵.

Роз'яснюючи ідеологію і політику українського націоналізму, спрямовані на те, щоб "збудувати свою власну сильну державу "без холопа і без пана", а також характеризуючи своїх політичних противників, газета підкреслювала: "Є різні Українці й різні українські групи [виділено в тексті – О. Д.], які також хочуть (або тільки кажуть, що хочуть) збудувати Українську Державу. Всі вони різняться від ОУН багатьома справами, а головне: перше і найважливіше тим, що вони Української Держави ніколи не зможуть збудувати... Вони бояться ризикувати, отягаються, люблять довго і вигідно жити, не мають віри в успіх, не мають внутрішнього запалу, вогню, посвяти й героїзму, не

²² Всі творчі сили українського народу об'єднуються в одному спільному фронті будови власного державного життя // Самостійна Україна. – 1941. – 10 лип. – Ч. 3.

²³ Деклярація Управління Української Держави // Там само.

²⁴ У статті помилково "XVIII ст."

²⁵ Будуємо державу // Самостійна Україна. – 1941. – 10 лип. – Ч. 3.

¹⁵ Державний розсудок...

¹⁶ Грабунки // Там само. – Ч. 1.

¹⁷ До свідомого селянства // Там само. – Ч. 1.

¹⁸ Поминяльне богослуження в селі Крехівцях / Хроніка // Самостійна Україна. – 1941. – 12 лип. – Ч. 4.

¹⁹ Тимчасова постанова Ч. 1 // Самостійна Україна, 1941. – 9 лип. – Ч. 2.

²⁰ Атенат на Голову Кравого Управління Ярослава Стецька // Самостійна Україна. – 1941. – 10 лип. – Ч. 3.

²¹ Пастирські листи Князів Церкви у велику хвилину // Там само.

вміють організувати ні політичної, ні військової сили, живуть різними перестарілими думками й звичками”²⁶. Про майбутню Українську державу автори публікації писали: “Організація Українських Націоналістів має ясний образ нашої будучої держави, за яку бореться. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА побудована Організацією Українських Націоналістів буде *націоналістична* (виділено в тексті – О. Д.). Вона буде велика, сильна і незалежна. У ній не буде несправедливості, визиску, поділу на кляси. Не сміє бути і не буде у ній біди, нужди і темноти”²⁷.

У репортажі про проголошення у Станіславові самостійності Української держави читаємо: “На підвищенні інж. І. Семянчук, представник української влади. Два мегафони розносять слова Маніфесту ОУН, що їх відчитує бесідник. Пан інж. Семянчук починає свою промову, звертаючись до їх Ексцеленції Кир Григорія, представника мадярської армії та до всіх Українців: селян, робітників та інтелігенції... З черги голос за представником О.У.Н. Рибчуком: організація закінчила перший етап своєї діяльності, який був сповнений завзятої, нерівної боротьби з окупантами українських земель... Тепер організація під проводом Степана Бандери входить в другий етап діяльності, приступає до будови Української Держави”²⁸. Вболіваючи за долю молоді держави, Богдан Умриш констатував: “Найжорстокішим ворогом України є Московія. Від Андрія Боголюбського до Леніна і Сталіна – найгеніяльніших бандитів в історії людства, Московія по-канібальськи нищила і грабила Україну”²⁹.

Газета друкувала також різні розпорядження і постанови Тимчасової управи Станіславова, Обласної військової команди, а також уточнення і спростування. П’яте, останнє число газети, очевидно, було конфісковане угорськими окупаційними органами. Штамп “Вперед конфіскати” стоїть на першій сторінці цього числа газети, що зберігається у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника.

22 липня 1941 р. газета “Українське слово” опублікувала повідомлення: “Від видавництва. У зв’язку з розпорядком команди маляр[ської] кор[олівської] Карпатгруппи, підписаним вит. фельдмаршалом Фр. Сомбатгелієм, проголошеним на території нашої області, перестала виходити газета “Самостійна Україна”, а на її місце починає з нинішнім днем виходити “Українське Слово”, що буде появлятися що другий

день”³⁰. Відповідальним редактором, як і в газеті “Самостійна Україна”, був В. Гуцуляк, видавцем – І. Чепіга. Більшість публікацій першого числа “Українського Слова” становили матеріали, надруковані в “Самостійній Україні” в останньому числі за 15 липня 1941 р. Нові матеріали здебільшого повідомляли про ситуацію на фронтах і були поміщені на четвертій сторінці.

У другому числі за 24 липня 1941 р. на першій сторінці було поміщено портрет провідника ОУН С. Бандери, надруковано замітку “Святочна академія” про урочистості у Станіславівському театрі з нагоди проголошення відновлення Української держави, а також опубліковано репортаж М. Дністрянського про відзначення національного свята у Богородчанах. Репортажі про святкування у Лисці, Галичі, Стрілиських Малих подавалися на інших сторінках газети³¹. Про активні державотворчі процеси в районах ішлося у статті Р. Мигалья. “Добре налагоджена робота, – писав автор, – в Галицькому, Рогатинському, Делятинському, Надвірнянському, Станіславівському і інших районах. Гарно працюють керівники м. Галича. Інж. Мацькевич взірцево зорганізував п’ять команд української жандармерії, яка навела порядок в місті і селах району”³². Газета публікувала промову на святковій академії в Станіславові, виголошену її відповідальним редактором В. Гуцуляком від імені ОУН³³. Слід зазначити, що В. Гуцуляк проявив себе і як активний пропагандист ОУН, виступаючи з промовами на різних тогочасних урочистих заходах. Так, на святкуванні відновленні молодіжної організації Пласт він говорив: “Вам, юнацтву, передано наш національний прапор... Тепер, в добі – найкращій добі – добі націоналізму на вас покладаються завдання здійснити те, чого не змогли зробити колись: Збудувати Незалежну Українську Державу, якої волю виконували б інші. Ми, українці, мусимо стати диктаторами

доби”³⁰. Відповідальним редактором, як і в газеті “Самостійна Україна”, був В. Гуцуляк, видавцем – І. Чепіга. Більшість публікацій першого числа “Українського Слова” становили матеріали, надруковані в “Самостійній Україні” в останньому числі за 15 липня 1941 р. Нові матеріали здебільшого повідомляли про ситуацію на фронтах і були поміщені на четвертій сторінці.

³⁰ Від видавництва / Хроніка // Українське слово. – Станіславів, 1941. – 22 лип. – Ч. 1.

³¹ Див.: Українське Слово. – 24 лип. – Ч. 2.

³² Мигаль Р. В районах нашої області // Там само.

³³ Провадити боротьбу до переможного кінця // Там само.

Сходу”³⁴. В. Гуцуляк виступав із промовами у селах Ямниці³⁵, Чернівці³⁶ та ін.

Про вирішення земельного питання йшлося у замітці “Радість селян”: “Селяни [села Дубівці Єзупільського району – О.Д.] розподілили, повизначували свої ниви палями і почали з насолодою і захопленням працювати на своєму власному полі... В селі Підпечарах люди з радості плакали. Голову колгоспу і бригадирів, що хотіли прислужитися комуні, прилюдно покарали “по-козацьки”, приговорюючи за нашу кривду і муки”³⁷.

У замітці “Мобілізуємося на господарський фронт” говорилося про необхідність підпорядкування владі заради зміцнення економічного потенціалу молодій Українській державі³⁸.

Морально-психологічний аспект українського державотворення розглядав Тарас Франко у статтях “Національна солідарність”³⁹, “Героїчваньки і правдиві герої”⁴⁰, “Що буде?”⁴¹, “На актуальні теми”⁴², “Богатство”⁴³, “Пошанування авторитету”⁴⁴. “Маніфест проголошення Української держави показує, – писав Т. Франко, – що ми на добрій дорозі. В обличчі грізної хвилі і величезних грядучих подій никли партійні різниці поглядів, уступили на бік особисті амбіції. Маємо одноцільний національний провід, маємо уряд, є нарід, ослаблений жертвами, але сконсолідований і перенятий спільним почуттям волі, героїзму і бажанням праці для добра Батьківщини. Ті позитивні чинники треба розбудовувати. Найважливіша річ підібрати людей і поставити кожного на його місце”⁴⁵. Автор наголошував на необхідності об’єднання широких народних мас та інтелігенції: “Інтелігенція повинна не лише опиратися на широкі маси українських селян і робітників, але й бути з ними в стислому і безперервному контакті не для якогось демократизму, що пережився, але тому, що відірвання проводу від мас все і всюди для кожної держави є дуже небезпечне. З другої сторони, і широкі народні маси повинні піддержати свій провід і інтелігенцію, особливо тепер, в переходовий момент”⁴⁶.

³⁴ Гаврилюк В. *І розгорілась перша ватра* // Українське слово. – 31 лип. – Ч. 5.

³⁵ Ямниці. (Кореспонденції з районів) // Там само.

³⁶ Їх пам’ять незабуття... // Там само. – 2 серп. – Ч. 6.

³⁷ Радість селян // Українське Слово. – Ч. 2.

³⁸ Мобілізуємося на господарський фронт // Українське слово. – 26 лип. – Ч. 3.

³⁹ Франко Т. *Національна солідарність* // Там само.

⁴⁰ Його жс. *Героїчваньки і правдиві герої* // Там само. – 7 серп. – Ч. 8.

⁴¹ Його жс. *Що буде?* // Там само. – 27 лист. – Ч. 27.

⁴² Його жс. *На актуальні теми* // Там само. – 30 лист. – Ч. 28.

⁴³ Його жс. *Богатство* // Там само. – 7 груд. – Ч. 31.

⁴⁴ Його жс. *Пошанування авторитету* // Там само. – 9 груд. – Ч. 32.

⁴⁵ Його жс. *Національна солідарність* // Українське слово. – Ч. 3.

⁴⁶ Там само.

Хоча села на Станіславщині були знищені короткотривалим господарюванням російсько-більшовицьких окупантів, вони все-таки знаходили засоби, щоб допомогти молодій державі. Так, у шостому числі газети повідомлялося, що “село Дрогомирчани жертвувало 1.600 карб., село Крехівці 1.285 карб., робітники трикотажної фабрики м. Станіславова склали 931 карб. як добровільну жертву на користь нашої державі”⁴⁷.

Редакція “Українського слова” вітала місячний журнал “Батава”, орган національного традиціоналізму, з нагоди виходу в Бухаресті першого числа. “Редактором цього журналу, – повідомляла газета, – є др. Дм. Донцов, який пропагує ті самі поняття та думки, які пропагував “Вісник”⁴⁸.

У споміні Івана Хмари “З недавно минулого” розповідалося про те, як напередодні війни на Поділлі підпільники роззброїли загін НКВД⁴⁹. Десь у той самий час у с. Завадівці біля Холма, на окупованій німцями території, “від скритої польської кулі” загинув член ОУН Михайло Остапик, родом із с. Радче біля Станіславова. Його пам’яті було присвячено некролог у десятому числі газети⁵⁰.

В одинадцятому й дванадцятому числах газети публікувалася стаття Я. Стецька “В чому сила народу?”, в якій серед іншого розглядалась роль національної еліти у державному будівництві. Стаття, очевидно, була написана ще перед війною. “Ріст українства, – писав Я. Стецько, – йде з такою непереможною силою, що ніякі екстермінаційні методи не здержать його. Ідея визволення вже так глибоко вросла в душу Українців, що, хіба знищивши фізично нас, могли б думати окупанти про свою перевагу”⁵¹. Автор розкривав суть т. зв. “революційного діяння” у побудові української держави: “Суть революційного діяння в суспільному сенсі лежить в органічно-нерозривному зв’язку ідеї революції з конкретними ділянками життя збірної й індивідуального Українців – в революційному ставленні кожної царини економічної, культурної, права, моралі, естетики – усіх суспільних органічних клітин до найвищої”⁵². Автор статті наголошував на ролі господарської національної автаркії – створенні самодостатнього замкненого господарства в межах України: “Національна самовистарчальність – це наша засада... Національна автаркія – це не тактичний хід, але глибоко ідеологічно узаasadнена суспільна вимога націоналізму. Той, хто каже націоналістична

⁴⁷ Для своєї держави // Українське слово. – 2 серп. – Ч. 6.

⁴⁸ В Бухаресті // Там само. – 2 серп. – Ч. 6.

⁴⁹ З недавно минулого // Там само. – 10 серп. – Ч. 9.

⁵⁰ Див.: Українське слово, 1941. – 13 серп. – Ч. 10.

⁵¹ Стецько Я. В чому сила народу? // Там само. – 15 серп. – Ч. 11.

⁵² Там само.

Україна, цей чином говорить – повно самовистарчальна, як хліборобська, так промислова”⁵³.

Про події в Чернівцях у перші дні війни, зокрема про вивіщення українських національних прапорів на міській ратуші, йшлося в інтерв’ю “Говорить Буковина”. Автор, який підписався криптонімом “зет.”, записав розмову з невідомим Н. Д. про ситуацію в Чернівцях, що склалася після приходу угорських військ і румунів. “Тепер до урядів, – писав “зет.”, – приймають тільки румунів і поляків, іде сильний натиск на румунізацію торгівлі... Румуни мають добре поставлену пропагандивну пресу. З таких газет найцікавіша “Тран[с]ністрія”, яка вже майже доказала, – з гумором розповідав автору невідомий, – що земля між Дністром і Богом чисто румунська, що Одеса це порт, збудований колись румунськими майстрами, що Гамалія, Підкова і інші – це румунські історичні постагі”⁵⁴. Відразу після цього інтерв’ю було поміщено статтю І. Мандюк⁵⁵ “Задністрянські румуни”, дослівний переклад із румунського часопису “Буковина”. Очевидно, це був Іван Мандюк, германіст, викладач Перемишльської української гімназії⁵⁶. Цікаво, що свого часу в Перемишлі вчителював Дмитро Греголінський, у 1919–1929 рр. – видавець і редактор перемишльського тижневика “Український голос”⁵⁷. Саме Д. Греголінський був головним редактором “Самостійної України” (числа 1–3), а опісля – відповідальним редактором “Українського слова” (числа 26–41). З Іваном Мандюком якимось пов’язаний Б[огдан] Мандюк [мабуть, син – О. Д.]⁵⁸, редактор тижневика “В наступ!”. Тижневик виходив у другій половині 1941 р. в Олеську на Львівщині на двох сторінках друку як орган Українського міського правління⁵⁹. Невідомо, скільки вийшло номерів, бо жодного примірника газети не знайдено.

Не знайдено також газету “У бій”, що виходила у Косові. Очолювали газету, за інформацією К. Дмитрука (Гальського), заступник голови Косівської повітової управи о. Михайла Могильняка Зенон Винницький та член ОУН Цицилія Городецька⁶⁰.

Перехід Станіславівської області до складу т. зв. Генерал-Губернаторства відображений у статті-зверненні Станіславівської обласної

управи “Українці Станіславівської області”⁶¹. У публікації зазначалося, що одночасно, а подекуди й раніше, із творенням влади по громадах організовувалися районні (повітові) осередки. Як завершення цього процесу 10 липня 1941 р. утворилася обласна управа – найвищий орган влади на Станіславівщині⁶². “На днях, – говорилося у зверненні, – адміністраційну владу також у нашій області перейняло Галицьке Губернаторство з осідком у Львові. У зв’язку з цим область як адміністраційна одиниця не буде існувати, а на її місце повстануть чотири округи із осідками в Станіславові, Коломиї, Калуші та Рогатині; кожна округа підлягає безпосередньо губернаторству”⁶³. Обласна управа як орган влади перестала існувати, а її функції перебрав на себе окружні старости “як носії суверенності Великої Німеччини”. “Користуючись з цієї нагоди, – очевидно, не без жалю зазначали автори звернення, – дякуємо Українському Громадянству й органам Української влади за те довір’я, що його до нас мали, та за карність, яку виявили”⁶⁴. Проте, найбільшої уваги заслуговує, мабуть, кінцева частина звернення, де мовилося: “Нову організацію адміністрації ніяк не належить уважати за рівнозначну з остаточним вирішенням нашого політичного майбутнього. Нашим збірним стремлінням є бути невіддільною частиною Української цілості, так як стремління молоді, здорової нації не може бути інше”⁶⁵. Звернення Обласної Управи, датоване 15 серпня 1941 р., було опубліковане тільки через два тижні.

Після виходу 14 числа “Українського слова” І. Чепіга склав свої повноваження видавця газети. 15–23 числа побачили світ у видавництві “Нове життя”. Із 10 жовтня 1941 р., тобто від 24 числа, газета стала виходити у Львові в “Українському видавництві часописів і журналів для Дистрикту Галичина”. Редакція й адміністрація газети розташовувалась у Станіславові. З 26 до 41 числа, тобто від 25 листопада до кінця року, відповідальним редактором був Д. Греголінський. Із 27 листопада газета виходила у друкарні “Поліграф-Тресту”.

29 липня 1941 р. побачило світ перше (і останнє) число “**Вісника Станіславівської обласної управи**”. Це видання унікальне тим, що в ньому друкувались адміністративні розпорядження української влади 1941 р. Зміст “Вісника” детально висвітлив у своїй праці М. Галушко⁶⁶. Ми ж

⁶¹ Українці Станіславівської області // Українське слово. – Станіславів, 1941. – 28 серп. – Ч. 16.

⁶² Там само.

⁶³ Там само.

⁶⁴ Там само.

⁶⁵ Там само.

⁶⁶ Галушко М. Українські часописи Станіслава (1879–1944): історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2001. – С. 276–279.

⁵³ Українське слово. – 1941. – 17 серп. – Ч. 12.

⁵⁴ Говорить Буковина // Там само. – 31 серп. – Ч. 17 і 18.

⁵⁵ Мандюк І. З чужої преси // Там само.

⁵⁶ Українська державна чоловіча гімназія у Перемишлі (1895–1995). Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 1995. – С. 85.

⁵⁷ Там само. – С. 76.

⁵⁸ Там само. – С. 202.

⁵⁹ Львовянин [І. Німчук] Ще про провінційальні газетки / Зі Львова і з краю (Від власного кореспондента) // Краківські вісті. – Краків, 1941. – 24 серп. – Ч. 186 (341).

⁶⁰ Дмитрук К. Свастика на сутапах. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1973. – С. 117.

коротко зупинимось на історії його створення, користуючись споминами Василя Яшана, відповідального редактора цього видання.

2 липня 1941 р. в середу, переважно вночі, Станіславів залишили частини Червоної Армії. Наступного дня українці почали формувати місцеву і обласну адміністрацію. Ініціаторами були Ілля Сем'янчук (1895–1955, Чикаго), який згодом став головою Станіславівської обласної управи, та його заступник д-р Богдан Рибчук, член ОУН(б). Б. Рибчук, уродженець Городенки, прибув із Чехо-Словаччини. І. Сем'янчук, за деякими джерелами, колишній прихильник або член Фронту національної єдності⁶⁷. Із 23 липня 1941 р. ще одним заступником голови обласної управи став В. Яшан, адвокат і громадський діяч-кооператор⁶⁸. Він одночасно очолював відділ загальної адміністрації Станіславівської обласної управи⁶⁹. Колектив відділу складала два правники і машиністка. “Ми взялися негайно до праці, – згадував В. Яшан, – над тимчасовими постановами і розпорядженнями, що їх завданням було впровадити принаймні приблизний порядок в адміністраційній ділянці”⁷⁰. Так, “Постанова з дня 22 липня 1941 року: Організація влади загальної адміністрації” складалася з короткого вступу і правових порад щодо організації влади I-го, II-го та III-го ступенів. У вступі підкреслювалося, що у зв’язку з воєнними обставинами неможливо застосувати виборчу систему. Тому будь-яка влада твориться за потребою і за згодою вищих її органів. Структури нижчих ступенів обов’язково повинні виконувати розпорядження вищих органів влади. “До видання законних норм, – наголошувалось у постанові, – у роботі треба керуватися здоровим розсудком і добром Української Держави і Української Нації”⁷¹. 23 липня ввечері тимчасові положення про організацію загальної адміністрації були готові. Поспіхом доповнений матеріалами інших відділів “Вісник” було передано голові Обласної управи для затвердження. Проте наступного дня друк “Вісника” тимчасово призупинили: його взяла на перевірку місцева ОУН(б), що розбудувала у Станіславові свій обласний осередок. Виявилось, що положення “Вісника” не узгоджувались із напрямними ОУН. Василь Бандера, брат Провідника ОУН, разом зі че-

одним членом організації обстоювали думку про те, що райони слід зберегти в тих межах, які встановила радянська влада, а не тих, які пропонував “Вісник”. Виникла ще одна проблема: хто представлятиме українську владу на місці – Обласна управа чи ОУН? Для погодження цих питань 25 липня до Львова вирушили В. Бандера, Б. Рибчук і В. Яшан. Дорогою вони заїхали до Рогатина, де організували владу на засадах, викладених у “Віснику”⁷². На другий день у головній квартирі ОУН, що розташовувалась у будинку колишнього товариства “Дністер”, що на вул. Руській у Львові, відбулась нарада. Після обміну думками референт ОУН Дмитро Маївський повністю погодився зі змістом “Вісника”⁷³. У Львові, на відміну від Станіслава, обласна управа ніяк не могла розпочати працю, бо німці чинили перешкоди в її організації.

Для другого числа “Вісника” матеріал був зібраний дуже швидко. Крім приписів, які розробив відділ загальної адміністрації, надійшли матеріали й від інших відділів. Очевидно, туди мали ввійти ухвали, що стосувалися створення Галицького повіту, поділу Надвірнянського повіту та зміни границь громад⁷⁴. Але готове до друку друге число “Вісника” так і не було надруковане. 7 серпня 1941 р. у Станіславові з’явився майбутній окружний староста (Kreishauptmann) д-р Гайнц Альбрехт. Увечері відбулась церемонія передачі йому влади угорцями⁷⁵.

“Рогатинське слово” – орган повітової управи Рогатинщини. Газета виходила у Рогатині (тепер райцентр Івано-Франківської області) з 23 липня 1941 р., спершу двічі, а з 16 серпня – раз на тиждень на 4–6 сторінках. Редактором газети був Микола Угрин-Безгрішний (справжнє прізвище Венгжин; 1883 р., с. Кутятичі, тепер Польща, – 1960, м. Ной-Ульм, Німеччина), відомий український журналіст, публіцист, літератор і видавець. На першій сторінці першого числа газети було опубліковано звернення “Український народі!” від 5 липня 1941 р. Оскільки в Рогатині сильні позиції мали мельниківці, то не дивно, що серед різних гасел відозви лозунг: “Хай живе вождь України!” – теж знайшов місце⁷⁶. Незабаром на сторінках газети було поміщено відкритий лист митрополита А. Шептицького до А. Мельника, де говорилося: “Ціле українське громадянство домагається як умову, конечно потрібну, Ваше порозуміння з Бандерою та зліквідування так страшного, шкідливого для української справи, роздору... Ми признали [ана] Стецька Ярослава як Вашого й Степана Бандери підчиненого, не входячи в Ваші внутрішні спори. Прохаю прийняти це до відома. Очікую відповіді про Ваше

⁶⁷ *Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 р. Збірник документів і матеріалів.* – Львів; К., 2001. – С. 288.

⁶⁸ *Марунчак М. Вступне слово // Яшан В. Під брунатним чоботом. Німецька окупація Станіславівщини в Другій світовій війні, 1941-1944.* – Торонто, 1989. – С. 7.

⁶⁹ *Яшан В. Державне будівництво в обласній площині // В боротьбі за українську державу. Есеї, спогади, свідчення, літописання, документи Другої світової війни / Зредагував Михайло Г. Марунчак.* – Вінніпег, 1990. – Перше репринтне видання на Україні. – Львів: Львівська історико-просвітницька організація “Меморіал”, 1992. – С. 66.

⁷⁰ *Там само.*

⁷¹ *Постанова з дня 22-го липня 1941 року. Організація влади загальної адміністрації // Вісник Станіславівської обласної управи.* – Станіславів, 1941. – 29 лип. – Ч. 1. – С. 1.

⁷² *Яшан В. Державне будівництво.* – С. 69.

⁷³ *Там само.* – С. 70.

⁷⁴ *Там само.* – С. 72.

⁷⁵ *Яшан В. Під брунатним чоботом.* – С. 25.

⁷⁶ *Український народі! // Рогатинське Слово.* – Рогатин, 1941. – 23 лип. – Ч. 1.

повне порозуміння”⁷⁷. Оскільки лист датований 7 липня, то зрозуміло, що його публікація мала також і пропагандистське призначення. У тому ж числі газети привертає увагу “Наказ ч.1” Рогатинської повітової управи колишнім старшинам і підстаршинам про їхню участь у державотворчих процесах і готовність до збройної боротьби за Українську державу. Наказ підписали голова повітової управи о. Д. Теліщук та військовий референт П. Бігус⁷⁸. Як “отаман УГА” Петро Бігус підписався під ще одним зверненням – “До зброї!”, датованим 10 липня 1941 р. “Війна не скінчена, – читаємо у зверненні, – вона щойно для нас започаткована. Нехай звинені наші прапори в 1920 році залопотять знова, коли прийде наказ: “До зброї!”⁷⁹.

Коротким викладом Конституції України, яку на початку 1941 р. розробив М. Сціборський, є публікація “Організація українських націоналістів про державний лад”⁸⁰. “В часі визвольної боротьби та переходових етапів державного будівництва України, – говорилось у шостому пункті згаданої публікації, – лише Диктатура Вождя Нації забезпечить державі внутрішню силу й відпорність”⁸¹. До програмних документів ОУН(м) належить стаття А. Мельника “Україна і новий лад в Європі”. “Тісно співпрацюючи з Німеччиною, – зазначалося в ній, – вкладаємо в цю співпрацю все: наше серце, почування, всі творчі сили, життя й кров. Бо віримо, що новий лад Європи Адольфа Гітлера це справжній лад, а Україна це один із авангардів на Сході Європи і чи не найважливіших співчинників закріплення цього ладу. І що дуже важне, Україна це природний союзник Німеччини”⁸². “Наказ ч.4 з дня 19 липня 1941 р. до громадських урядів і читалень Рогатинського повіту”, який підписали о. Д. Теліщук від Української повітової управи та В. Ратич і Ю. Каменецький від Повітової шкільної управи, містив декілька пунктів, найцікавішими з яких були два останні – про боротьбу з алкоголізмом та рогатинський часопис. “В Українській Державі мусить бути зліквідоване п'яцтво, – зазначалося в наказі, – так дуже поширене в наших селах за радянської влади. В сю велику історичну хвилю нам треба тверезих та здорових громадян, тому

геть з нашим споконвічним ворогом, п'яцтвом. Впливати і вимагати, щоб усі імпрези в селі і місті, як забави, вечорниці, весілля, комерси та прийняття відбувались без алкогольних напитків”⁸³. Про газету в Рогатині повідомлялось: “Українська Повітова Управа в Рогатині видає часопис “Рогатинське Слово”, яке буде появлятися двічі в тиждень /в середу і суботу/. Набувати можна в Адміністрації при вулиці Адольфа Гітлера Ч. 52, або в Укр[аїнській] книгарні в Ринку. Давати дописи з місць про розбудову державного життя”⁸⁴.

Дослідників періодичних видань періоду українського державотворення 1941 р. зацікавить повідомлення у рубриці “Новинки”, яке подаємо повністю: “Українські Перемишлянські Вісті, орган Українських Націоналістів у Перемишлянах. Часопис формату дещо меншого як “Рогатинське Слово”, появляється двічі в тиждень на чотирьох сторінках. Число оформлене гарно і містить власні статті, огляди, відомості зі світу. Добре налагоджена інформативна служба й вісті з сіл”⁸⁵. Часопис, безумовно, належить до дуже рідкісних. Жодного його примірника поки що виявити не вдалося.

Часопис “Золотий тризуб”, орган Калуського революційного проводу, з’явився 10 липня 1941 року (редактор – мгр. Б. Кабарівський). Редакція розташовувалась у домі Рубчака. “Перше число нашого часопису, на визволеній від московського наїзника землі, – говорилось у зверненні редакції до читачів, – випускаємо щойно сьогодні, бо оскраженілі труси, втікаючи, залишили друкарню [бувшої] “Червоної Зірки” в жахливому стані... Перше число нашої газети висилаємо на руки голів сільських Комітетів. Вони повинні визначити сталих кольпортерів на місцях, які збирали би передплату, поширювали наш часопис”⁸⁶. Перше число газети накладом 2000 примірників розійшлося до 11 години ранку того самого дня. Село Підгірки о 7 годині взяло 200 примірників, о 10-тій зажадало ще. Село Войнилів купило 500 примірників⁸⁷. “Коли перше число дісталось до рук Яцишина Михайла з Підгірок, – писав про свої враження від газети невідомий автор, – він, побачивши ціну, сказав: – За цю газету я б дав не 20 коп., а 20 золотих. У громадянки Собчакової з Довгої Войнилівської, коли вона побачила “Золотий Тризуб”, станули сльози в очах. – Цей часопис оправлю собі за рямки, – сказала вона. – Це наша, наша газета.”⁸⁸ На жаль, до нас дійшли тільки два числа газети, які зберігаються у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника.

⁸³ Наказ ч. 4 // Рогатинське Слово. – 1941. – Ч.1.

⁸⁴ Там само.

⁸⁵ Рогатинське Слово. – 9 серп. – Ч. 6.

⁸⁶ Від Видавництва // Золотий Тризуб. – Калуш, 1941. – 10 лип. – Ч. 1.

⁸⁷ Враження від першого числа “Золотий Тризуб” // Там само. – 13 лип. – Ч. 2.

⁸⁸ Там само.

⁷⁷ Лист Митр. Андрія Шептицького до п. Полковника Андрія Мельника // Рогатинське Слово. – 1941. – 26 лип. – Ч. 2.

⁷⁸ Там само. – Ч. 1.

⁷⁹ До зброї // Там само.

⁸⁰ Пор.: Організація Українських Націоналістів про державний лад // Там само. – Ч. 2; № 1. Проект Конституції, підготовлений М. Сціборським “Нарис проекту основних законів (Конституції Української Держави) // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. – Т. 7. – Документи Комісії Державного Планування ОУН (КДП ОУН) / Упорядники О. Кучерук, Ю. Черченко. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2002. – С. 8-23.

⁸¹ Організація українських націоналістів про державний лад...

⁸² Мельник А. Україна і новий лад в Європі // Рогатинське Слово. – 1941. – Ч.1.

Як і в багатьох регіональних часописах, у першому числі “Золотого тризуба” було надруковано звернення повітового проводу ОУН “Український народ!”, де повідомлялося: “В нашому місті і повіті вся влада перейшла в руки Повітового Проводу Організації Українських Націоналістів... Органами безпеки являється Повітова Охорона, підпорядкована Повітовому Проводові, якої за-рядження є обов’язуючими”⁸⁹. Від імені провідника повіту Т. Банаха було надруковано постанову повітового проводу ОУН у Калуші, датовану 3 липня 1941 р., про встановлення української влади і запровадження воєнного стану на території повіту⁹⁰. Часопис передрукував із “Самостій-

ної України” повідомлення “Реєстрація військових” Станіславівської обласної військової команди, замітку “Вісті зі Львова”⁹¹, а також серію повідомлень із місць “Як забилось народне серце” авторів П. Ф. (Берлоги), В. В. (Бабин-Зарічний), Е. М. (Мостища), В. Майгутяка (Підгірки)⁹².

У другому числі було опубліковано “Акт проголошення Української держави”⁹³, “Деклярацію Управління Української Держави”⁹⁴, відозву повітового проводу ОУН у Калуші до повстанців із закликом продовжити збройну боротьбу за незалежність України⁹⁵. Невідомий дописувач ділився з читачами газети своїми враженнями від свята відновлення Української держави, яке відбулося в Калуші 4 липня: “Я, старий революціонер, з гордістю глядів, як соколи провідника (Т. Банаха – О. Д.) приводять полонених, звітують про свої перемоги. Радість так і висіла у

повітрі... Обличчя національної революції прибрало красок”⁹⁶. Там же були надруковані оголошення повітового проводу про запровадження восьмигодинного робочого дня та середньоевропейського часу⁹⁷, про нормалізацію торгівлі та курс валют⁹⁸, наказ санітарного референта Калуша про дотримання санітарних норм⁹⁹.

Друкувала газета й поезію. Зокрема заслуговують на увагу вірші “Воля” і “Слава” Сафата Смольського з села Підгірки. З мистецького погляду вони, може й не становлять великої цінності, зате сповнені щирого патріотизму.

Бо воскресла Україна!
Слава їй! Слава!
Наш Бандера появився,
Буде державу¹⁰⁰.

Нема рабів і не буде,
бо ми самостійні;
гукнем усі по дружньому:
“Слава Україні!”¹⁰¹.

Не знаємо, коли перестали видавати “Золотий тризуб”, бо збереглося тільки два числа газети. Замість нього у серпні 1941 р. почав виходити тижневик “Калуський голос” із накладом 2000 примірників. Перше число побачило світ 10 серпня (відповідальний редактор проф. Юрій Гоцький, видавець і головний редактор о. Роман Монцібович). Друкувався часопис у державній друкарні (Калуш).

У першому числі було опубліковано офіційне повідомлення “Влучення Галичини до Генерального Губернаторства” а також передруковано статтю “Мучеництво українського духовенства” з львівських “Українських щоденних вістей”¹⁰². Друге число містило статтю відповідально-го редактора часопису Ю. Гоцького “За чисту українську мову”¹⁰³. Актуальне питання про значення спорту для української нації порушував у своїй статті Б. Левицький. “Справа спорту, – наголошував він, – справа цілого нашого народу. Цілий народ, а перш усього молодь, мусить

⁸⁹ *Український народ!* // *Золотий тризуб*. – 1941. – 10 лип. – Ч. 1.

⁹⁰ *До населення Калуського повіту* // Там само.

⁹¹ *Золотий тризуб*. – Ч. 1.

⁹² *Як забилось народне серце* // Там само. – 13 лип. – Ч. 2.

⁹³ *Акт проголошення Української держави* // Там само.

⁹⁴ *Деклярація Управління Української Держави* // Там само.

⁹⁵ *До партизан і повстанців* // Там само.

⁹⁶ *Незабутні хвилини* // *Золотий тризуб*. – 1941. – Ч. 2.

⁹⁷ *Оголошення* // Там само.

⁹⁸ *До порядку* // Там само.

⁹⁹ *Наказ до всіх громадян міста Калуша* // Там само.

¹⁰⁰ *Смольський С. Воля* // Там само. – Ч. 1.

¹⁰¹ *Його ж. Слава* // Там само. – Ч. 2.

¹⁰² *Калуський голос: Тижневик*. – Калуш, 1941. – 10 серп. – Ч. 1.

¹⁰³ *Гоцький Ю. За чисту українську мову* // *Калуський голос*. – 1941. – Ч. 2.

включитися в організоване спортове життя на те, щоби при найближчій всесвітній Олімпіаді український прапор лопотів над стадіоном!”¹⁰⁴

Натомість Омелян Сливка писав про потребу підготовки кваліфікованих національних кадрів для різних галузей економіки держави. “Ми ж мусимо мати не лише урядників, – писав він, – але теж – і хто знає, що є важніше – інтелігентних, освічених ремісників, метких купців та фахівців-промисловців... Міста мусять бути наші. І нашими будуть вони напевне тоді, коли нашим буде – міщанство”¹⁰⁵.

Для тих, хто вивчає історію українських збройних і правоохоронних формувань 1941 р. цікавою буде інформація про реорганізацію в Калуші Української народної міліції в Українську поліцію¹⁰⁶.

Інформативний і водночас пропагандистський характер мали дописи про відзначення 22-ої річниці здобуття Києва об’єднаними українськими арміями у серпні 1919 р.¹⁰⁷, про маніфестацію в Долині з нагоди посвячення могили борців за волю України¹⁰⁸, добірка статей під рубрикою “23-ті роковини листопадових днів”¹⁰⁹ та ін.

Значну увагу дослідників національно-визвольної боротьби українського народу приверне стаття невідомого автора П. А. “Я з тої раси, що карку не гне! (життя і смерть сл. п. Володимира Патрія)” про перепоховання українського підпільника, уродженця Долинського повіту, яке вилілось у справжню демонстрацію. В. Патрій, важко поранений у перестрілці з енкаведистами, помер у лікарні 16 березня 1941 р. Більшовики таємно поховали його у Ясені, але вже 17 серпня тіло загиблого було урочисто перенесене до рідного села Перегінсько. “З. М. і В. Л. попрощали Його від друзів по праці, – писав автор статті, – представник Повітової Управи іменував Покійного хорунжим Української Армії й зложив до гробу старшинські відзнаки...”¹¹⁰.

7 вересня 1941 р. “Калуський голос” повідомив, що з 24 серпня в Товмачі почав виходити тижневик “Наша будуччина” обсягом 4 сторінки¹¹¹. Газета виходила у друкарні місцевої видавничої спілки “Визвольним шляхом” (відповідальний редактор Петро Головка, начальний редактор

Михайло Посацький)¹¹². На жаль, у бібліотеці ім. В. Стефаніка у Львові збереглося тільки третє число газети. Перед назвою – гасло: “З нами Бог! – Україна понад усе!”

Про значення народного шкільництва в розбудові держави писав невідомий автор М. П. у статті “Чого нам під цю хвилю найбільше потреба”. Навівши як приклад німців і шведів, дописувач із жалем відзначав: “Далеко нам до такої працьовитості, далеко нам до тієї культури, для того ми й так далеко лишилися від інших народів, для того в нас нарід такий нещасний і затурканий незнає ладу в світі... Тому нашим найважливішим завданням під цю пору, коли дається нам нагоду творити свою власну культуру і здобувати собі місце

серед всіх європейських народів, розвивати якнайбільше наше народне шкільництво”¹¹³. Із цією статтею перегукується допис тимчасового управителя середньої школи с. Петрилова о. І. Плав’юка про позитивні тенденції в тамтешній освіті¹¹⁴.

На останній, четвертій сторінці збереженого примірника часопису було вміщено замітку про Свято української зброї, яке відбулось у Товмачі 31 серпня 1941 р. і на якому було “посвячено місце під будову пам’ятника в честь бл. пам’яті полковника Євгена Коновальця”¹¹⁵. З допису дізнаємося, що по закінченні обрядової частини промовляв повітовий провідник Петро Головка¹¹⁶. Газета друкувала також різні дрібні оголошення, зокрема про розшук засуджених і мешканців Товмачського повіту, вивезених російсько-більшовицькими окупантами.

Мирослав Харкевич у своєму споміні “Сутичка з мадярами”, опублікованому у збірнику “Коломия і Коломийщина” (Філадельфія, США), описав ситуацію в Коломії після відступу більшовиків. Там, зокрема,

¹¹² *Наша будуччина*. – Товмач, 1941. – 7 серп. – Ч. 3.

¹¹³ М. П. Чого нам під цю хвилю найбільше потреба // Там само.

¹¹⁴ Плавюк І. Хвиля глибокої розваги для усіх громадян Товмаччини // Там само.

¹¹⁵ *ОКО*. Свято Української Зброї в Товмачі // Там само.

¹¹⁶ Там само.

¹⁰⁴ Левицький Б. Ставаймо в ряди // Там само.

¹⁰⁵ Сливка О. Завдання українського міщанства // Там само. – 7 вер. – Ч. 5

¹⁰⁶ Реорганізація Української Народньої Міліції в Українську Поліцію в Калуші / Хроніка // Там само. – 31 серп. – Ч. 4.; Калуська міліція в рядах Німецької Служби безпеки // Там само. – Ч. 5.

¹⁰⁷ Свято української зброї в Калуші // Там само. – Ч. 5.

¹⁰⁸ Андрушко В. Величава маніфестація у Долині з нагоди посвячення могили Борцям за Волю України // Там само. – 14 вер. – Ч. 6.

¹⁰⁹ Калуський голос. – 2 лист. – Ч. 6.

¹¹⁰ П. А. Я з тої раси, що карку не гне! (життя і смерть сл. п. Володимира Патрія) // Там само. – 21 вер. – Ч. 7.

¹¹¹ Хроніка // Там само. – 7 вер. – Ч. 5.

йшлося про збройний конфлікт, який через помилку стався між загonom ОУН (командир “Степан” – автор спомину (?), заступник – “Лис”) та угорськими військами, що входили в місто¹¹⁷. Серед угорців було четверо вбитих та чимало пораниених. З українського боку загинуло двоє. Угорці запропонували вважати цей інцидент сутичкою українських повстанців із більшовицькими частинами. Саме так висвітлювалися ці події в афішах, які з’явилися наступного дня [? – О. Д]. А ще через день відбувся урочистий похорон угорських воїнів у Коломиї, а українських – у їх рідних селах¹¹⁸. За інформацією А. Княжинського, угорське командування допомогло влаштувати похорон двох бійців – одного угорця й одного українця¹¹⁹. Очевидно, тими солдатами були Янош Майдань¹²⁰ і Василь Негрич¹²¹. Відповідні некрологи вмістила у своєму першому числі новозаснована коломийська газета “Воля Покуття”, загальний наклад якої становив 5000 примірників.

Спочатку це був орган повітового українського революційного проводу і Організації Українських Націоналістів (числа 1, 2/3), потім – орган окружної управи і Організації Українських Націоналістів (числа 4 – 9), опісля – орган української громадської думки (числа 10/11 – 13), а від 14/15 до 32 числа – вісник Коломийської округи. Відповідальним редактором часопису був Я. Христинч.

На передовиці першого числа газети, що вийшло 6 липня 1941 р., було вміщено звернення краєвого проводу ОУН “Український народо!” до МУЗ (Матірні українські землі). Звернення прикрашала заставка з зображенням січового стрільця, козака і давньоруського воїна. Стрелець тримав національний прапор, на якому був намальований щит із Тризубом¹²².

Про події, що сталися 1–3 липня 1941 р. в Коломиї, читачів газети детально інформував допис “Щоденник подій в Коломиї”. “Коло 11 год. на вул. Міцкевича, – говорилося про ситуацію 2 липня, – появився гурток з Воскресінець, а з ними Окружний Командант ОУН. Всі вони були озброєні в пістолі і карабіни, а на руці жовто-блакитні опаски... В недовзі прибув відділ озброєних молодих людей з Вербіжа, Іспаса і Березова під командами заст[упника] окружного і район[ового] командантів ОУН... Українське револ[юційне] військо перебало в Коломиї владу”¹²³. Вранці 2 липня 1941 р. по місту був розклеєний наказ Ч. 1 начальної команди

міліції Коломиї про запровадження в місті воєнного стану до приходу військових частин¹²⁴. О 10 годині відбулося перше засідання членів повітової управи, “призначених українським урядом”: “Працю розділено по ресортах і почалася організаційно державна робота”¹²⁵.

Те ж перше число газети містило близькі за змістом повідомлення про організацію бойового загону в селі Воскресінцях¹²⁶ та про формування громадянської оборони в Коломиї і Коломийському повіті¹²⁷. У відозві ОУН “Українці!” говорилося: “На українських землях вся влада належить тільки українцям! Українці, задержіть у своїх руках зброю, що

ви її здобули від ворога. Без зброї не можна оборонити здобутої волі... Доки на наших землях зістанеться хоч би один москвин, лях чи інший ворог-наїзник, ми боремося далше. Тому – всі до зброї!”¹²⁸. Інше звернення заклиало селян і робітників: “Женім із нашої землі москалів, творім свою власну владу! Селяни! Перебирайте негайно всі колгоспи й сільські кооперативи в свої руки! Робітники! Обіймайте всі фабрики!”¹²⁹.

У статті “До нормального життя” йшлося про налагодження політичного, економічного і культурного життя в Коломийському повіті та про недопущення єврейських погромів¹³⁰. Про відкриття у місті Окружного державного українського театру ім. І. Котляревського, на якому присутніх привітав голова Окружної управи в Коломиї д-р Княжинський, повідомлялося в “Маніфестації Українців м. Коломиї”¹³¹.

6 липня 1941 р. у будинку повітової управи відбулася конференція представників повітової управи, окружної команди ОУН і представни-

¹¹⁷ Харкевич М. Сутичка з мадярами // Коломия і Коломийщина: Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання комітету коломиян, 1988. – С. 840-843.

¹¹⁸ Там само. – С. 844.

¹¹⁹ Княжинський А. Листи до Ярослава Стецька // Там само. – С. 684.

¹²⁰ Майдань Янош // Воля Покуття: Орган Повітового українського революційного проводу. – Коломия, 1941. – 6 лип. – Ч. 1.

¹²¹ Негрич Василь // Там само.

¹²² Український народо! // Там само.

¹²³ Щоденник подій в Коломиї // Воля Покуття. – 12 лип. – Ч. 2/3.

¹²⁴ Див.: Воля Покуття. – 1941. – 6 лип. – Ч. 1.

¹²⁵ Щоденник подій в Коломиї.

¹²⁶ Воскресінці // Воля Покуття. – Ч. 1.

¹²⁷ Дні радощів і тривоги // Там само.

¹²⁸ Українці! // Там само.

¹²⁹ Селяни! Робітники! // Там само.

¹³⁰ До нормального життя // Там само. – 12 лип. – Ч. 2/3.

¹³¹ Маніфестація Українців м. Коломиї // Там само. – 16 лип. – Ч. 4.

ків німецької та угорської армії: “На конференції, яка проходила в дуже сердечному дусі, фельдмаршал фон Прізен [представник німецької армії – О. Д.] заявив, що уважає Україну своїм союзником, і закликав до боротьби зі спільним ворогом та до організації українського державного життя в новій Європі”¹³².

Ще за польських часів у Коломиї був осередок польської проурядової організації т. зв. “Озон” (ОЗН – *Obóz zjednoczenia narodowego*). Керував нею нотаріус Полльо, якого боялися і якому слухняно підкорялися місцеві представники влади. Після відступу більшовиків до рук ОУН потрапили матеріали цієї організації, які містили детальну інформацію про весь український актив м. Коломиї та повіту. “Тепер нам ясно, – писав в одному з повідомлень невідомий автор, – НКВД перебрало від “Озону” його докладний еляборат, певно, і навіть з розмислом, залишений до розпорядимости комуністам, щоб вони не потребували собі сушити голов над вишукуванням і виловлюванням непримирених сепаратистів”¹³³.

Про ставлення ОУН до російських антибільшовицьких націоналістів ішлося у передруці з журналу “Наш фронт”: “Московські протибольшевицькі націоналісти хочуть лише захопити владу в московській імперії в свої руки. Їхня ціль – засісти в Кремлі на тих місцях, які займають тепер большевики. Наша ціль – розвал московської імперії. Ми хочемо збудувати на руїнах московської імперії такий лад, в основі якого буде **ідея незалежних держав наших народів** [виділено в тексті – О. Д.]... Ми мусимо пам’ятати, що московський елемент в боротьбі за свої цілі добре вишколений, послідовний, хитрий і неперебірчивий в методах. Знищити Москву як центр імперіялістичного насильства та досягнути наші цілі можна лише шляхом **консеквентної, безкомпромісової** [виділено в тексті – О. Д.] боротьби молодих життєздібних народів”¹³⁴.

Низка статей часопису була присвячена методам розв’язання земельного питання, зокрема проблеми колоністів. “Кольоністи, що їх населили на наші землі силою ворожого українській нації штика, – говорилося в одній зі статей, – ...будуть з часом вивласнені з української землі”¹³⁵. Стаття Е. Заславської інформувала читачів про зустріч у Коломиї керівників адміністративних органів, де розглядалися позачергові народногосподарські проблеми¹³⁶.

Через вузькі рамки статті неможливо охопити всю проблематику публікацій часопису “Воля Покуття”, як і інших тогочасних часописів

Станіславщини. На нашу думку, часописи були чи не найбільш інформативними періодичними виданнями тогочасної України. Ми намагалися представити найважливіші моменти існування цієї форми друкованого слова в нелегкий час ворожої окупації. Додамо, що з 17 вересня 1941 р. почали виходити “**Останні вісти**”, де подавалася переважно офіційна інформація від окупаційних властей. Часопис редагувала колегія (відповідальний редактор – Я. Христич). Усього вийшло 17 чисел часопису, останнє – 27 листопада 1941 р.

Безумовно, часописи Станіславщини, як і не представлені тут періодичні видання Західної України, що виходили у липні–грудні 1941 р., належать до найбільш яскравих і унікальних явищ воєнної доби. Вони служитимуть джерелом безцінної інформації для всіх, хто цікавиться українським національно-визвольним рухом у роки Другої світової війни.

¹³² Конференція з представниками Німецької і Мадярської армії // Воля Покуття. – Ч. 2/3.

¹³³ Польський „Озон” і совєтське НКВД // Воля Покуття. – 27 лип. – Ч. 6.

¹³⁴ Московські протибольшевицькі націоналісти і наша справа // Там само. – 16 лип. – Ч. 4.

¹³⁵ Наша сила в нас самих. Як ставиться ОУН до земельного питання в Україні? // 31 лип. – Ч. 7.

¹³⁶ Заславська Е. Перше засідання начальників районів і громад // Там само. – Ч. 6.